

Helma Oolbekkink-Marchand

Helma Oolbekkink-Marchand is lector Professionaliteit van Leraren bij de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
E-mail: helma.oolbekkinkmarchand@han.nl

Anje Ros

Anje Ros is lector Goed leraarschap, goed leiderschap bij Fontys Hogeschool
E-mail: a.ros@fontys.nl

De rol van lerarenopleidingen in de onderwijskennisinfrastructuur

Er is nog betrekkelijk weinig aandacht voor de rol van lerarenopleidingen in de kennisinfrastructuur van het onderwijs. Toch speelt al vanaf de eeuwwisseling onderzoek een steeds grotere rol in deze opleidingen (Kaldeway & Kaldewaij, 2021). Zo werd de ontwikkeling van onderzoeksvaardigheden een verplicht curriculumonderdeel, ontstonden lectoraten en zijn academische opleidingsscholen en onderzoekswerkplaatsen opgericht. De laatste jaren komt er meer aandacht voor evidence-informed onderwijs. Hierbij staan 'sense-making' en de vertaalslag van kennis uit onderzoek naar de eigen situatie en context centraal. De auteurs laten zien hoe de opleidingen op het niveau van (1) leerdoelen, (2) curriculum, (3) samen opleiden en (4) lectoraten een sleutelrol in de kennisinfrastructuur voor het onderwijs kunnen vervullen. We richten ons daarbij vooral op de hbo-lerarenopleidingen.

Leerdoelen: ontwikkelen van een onderzoekende houding en onderzoeksvaardigheden bij aanstaande leraren

In de afgelopen jaren is er meer aandacht gekomen voor het ontwikkelen van een leerlijn op het terrein van onderzoekend vermogen (Van Katwijk & Enthoven, 2018). Zowel pabo's als tweedegraads lerarenopleidingen, maar ook universitaire lerarenopleidingen, hebben het ontwikkelen van onderzoekend vermogen onderdeel van het programma gemaakt (Munneke et al., 2023). Studenten worden uitgedaagd om een kritische, onderzoekende houding te ontwikkelen,

bijvoorbeeld door het kritisch lezen van literatuur en/of het kritisch reflecteren op situaties op de werkplek. Daarnaast ontwikkelen ze onderzoeksvaardigheden die nodig zijn om evidence-informed te werken aan onderwijsverbetering (Ros, e.a., 2022). Denk aan het afnemen van interviews en gespreksvoering, het ontwikkelen van vragen(lijsten) en het observeren van leerlingen in de klas. En het analyseren en interpreteren van data. Bij de Fontyspabo's werken studenten volgens de vaste cyclus uit deze leidraad samen met leraren aan vraagstukken op hun opleidingsschool. Een ander voorbeeld is de 'onderzoekswaaijer onderzoek-

kend handelen' die ontwikkeld is vanuit de HAN en die studenten uitnodigt om na te denken over praktijkvraagstukken waar ze met eenvoudige, praktijk nabije manieren data over kunnen verzamelen (zie [Toolkit](#)). Ten slotte: lerarenopleidingen sluiten af met een vorm van praktijkgericht onderzoek. Hier wordt vaak gekozen voor een ontwerpgerichte vorm van onderzoek waarin studenten zowel onderwijs ontwerpen als dit onderwijs ook onderzoeken. Overigens betekent de ontwikkeling van onderzoeksvaardigheden tijdens de opleiding niet automatisch dat studenten die vaardigheden later toepassen in de praktijk (zie daarvoor punt 3).

Curriculum: Gebruik van evidence-informed onderwijsmaterialen, effectieve didactiek en rolmodellen

Het curriculum van de lerarenopleidingen is regelmatig onderwerp van discussie. Onder andere door kritiek op de kwaliteit van het curriculum is er nu meer aandacht voor de kwaliteit van (onderzoeks-)literatuur,

Deze voorbeeldrol van opleiders in het tonen van een onderzoekende houding is van groot belang voor de ontwikkeling.

het inzetten van evidence-informed materiaal en het vervullen van een voorbeeldrol door lerarenopleiders in de onderwijspraktijk. Up-to-date kennis ondersteunt leraren in hun praktijk en vraagt van de opleidingen om op de hoogte te blijven van uitkomsten van onderzoek en het toepassen van evidence-informed lesmethoden en materialen. Dit vraagt van lerarenopleidingen dat zij zelf ook een sterke onderzoekscultuur hebben, waarin systematisch op een evidence-informed manier wordt gewerkt aan onderwijskwaliteit en innovatie. Opleiders vervullen een voorbeeldrol naar studenten, door te expliciteren (*voice-over teaching*) hoe zij nieuwe

inzichten uit de literatuur gebruiken, en evaluatiegegevens te benutten voor verbetering van het curriculum (Loughran & Berry, 2005). Deze voorbeeldrol van opleiders in het tonen van een onderzoekende houding is van groot belang voor de ontwikkeling van een onderzoekende houding en onderzoeksvaardigheden van aanstaande leraren. Nanke Dokter heeft hiervoor de Spiegelklapkaart ontwikkeld die in veel opleidingen wordt gebruikt.

Samen opleiden: Scholen ondersteunen bij het ontwikkelen van een onderzoekscultuur

Samen opleiden en professionaliseren in partnerschappen heeft de afgelopen jaren geleid tot intensieve vormen van samenwerking tussen scholen en lerarenopleidingen. In deze samenwerking staat naast het opleiden ook professionaliseren en onderzoeken centraal. Zo kunnen studenten meedoen aan het onderzoeken van een urgent vraagstuk uit de praktijk, waarbij leraren uit de school worden betrokken naast onderzoeksbegeleiders vanuit de lerarenopleiding, bijvoorbeeld gericht op het ontwerpen van innovatieve lessen voor bijvoorbeeld taal en domeinoverstijgend onderwijs. Een mooi voorbeeld is het Leeratelier waarmee bij het schoolbestuur Ons Middelbaar Onderwijs (VO) gewerkt werd. Hierin werkten startende en ervaren leraren, lerarenopleiders en onderzoekers samen aan een onderwijsontwerp. Op deze manier kan ook een bijdrage worden geleverd aan de onderzoekscultuur op school (Imants et al., 2020).

Daarnaast werken lectoraten vaak samen met scholen in onderzoek, professionaliserings- en innovatietrajecten. Een mooi voorbeeld zijn de 'innovatieteams', binnen Fontys waarin studenten, leraren, lerarenopleiders en onderzoekers samenwerken aan praktijkrelevante vraagstukken, waarvoor zij een bruikbaar kennisproduct ontwerpen (Heldens & Ros, 2026). Voorbeelden zijn een checklist voor formatief evalueren of een interactief PDF gericht op een teamcultuur, waarin leraren elkaar feedback vragen in plaats van (ongevraagd) feedback geven. De aanpak combineert inzichten uit design thinking en netwerklernen en integreert onderzoeken, innoveren en professionaliseren. Daarmee

leveren innovatieteams een positieve bijdrage aan de vorming van een onderzoekscultuur op scholen.

Lectoraten: Praktijkgericht onderzoek en evidence-informed tools

Ten slotte leveren lectoraten een bijdrage aan praktijkgericht onderzoek en het ontwikkelen van bruikbare kennisproducten die leraren en scholen verder helpen. Zo hebben lectoraten bijgedragen aan Leidraden (NKO/onderwijskennis.nl) die scholen handvatten bieden om in de praktijk te werken aan onderwijsverbetering, werk te maken van gelijke kansen of een cultuur van hoge verwachtingen. Vanuit lectoraten is ook werk gemaakt van scans die scholen helpen om hun onderzoekscultuur in kaart te brengen (zie bijvoorbeeld Leeromgeving onderzoekscultuur).

Het spel Onderzoekenderwijs, ontwikkeld in een NRO-project over onderzoekscultuur in de school, helpt scholenteams om in gesprek te gaan over de fase van ontwikkeling van het onderzoek in de school en de manier waarop gezamenlijke verantwoordelijkheid vorm kan krijgen. Naast handreikingen en tools die gericht zijn op onderzoek en het vormgeven aan een onderzoekscultuur, hebben lectoraten ook samen met scholen materiaal gemaakt dat gebruikt kan worden voor bijvoorbeeld professionalisering, taal en rekenen, didactische werkvormen, kansengelijkheid en burgerschap. De samenwerking tussen lectoraten en scholen zorgt voor wederzijds leren in het doen van onderzoek en in schoolontwikkeling. Die samenwerking is intensief. Een NRO-overzichtsstudie laat zien dat lectoraten en scholen samenwerken in vraagarticulatie en dat er gezamenlijk werk wordt gemaakt van de vertaalslag van onderzoeksresultaten naar concrete acties (Oolbakkink-Marchand et al, 2022).

De volgende stap

Lerarenopleidingen zijn op veel manieren van belang in de kennisinfrastructuur van het onderwijs, zo blijkt uit deze verkenning (zie ook *Oolbakkink-Marchand et al., 2022*):

1. in het bij aanstaande leraren ontwikkelen van een onderzoekende houding en hen te leren onder-

zoekskennis te gebruiken en evidence-informed te werken;

2. in het gebruik van evidence-informed onderwijsmateriaal en het vervullen van een rolmodel wat betreft een onderzoekende houding en evidence-informed werken;
3. in het ondersteunen van scholen in het samen onderzoeken en ontwikkelen van een onderzoekscultuur;
4. door deelname van scholen in innovatieve projecten en praktijkgericht onderzoek van lectoraten.

Er zijn grote stappen gezet, maar er is ook nog werk aan de winkel om de cruciale rol die lerarenopleidingen kunnen spelen in de kennisinfrastructuur volledig waar te maken. Om te beginnen dienen de vier genoemde functies in de kennisinfrastructuur daadwerkelijk en over de volle breedte van de opleidingen te worden doorgevoerd; dat is nu nog niet het geval. Daarnaast kan het effect van deze vier functies van de lerarenopleiding in de kennisinfrastructuur worden versterkt als ze zoveel mogelijk met elkaar geïntegreerd worden. Investeren in het samenspel tussen opleidingen, lectoraten en po-, vo- en mbo-instellingen in het samen opleiden en het samen onderzoeken is een kansrijke strategie om de centrale rol van opleidingen in de kennisinfrastructuur te bevorderen.

Referenties

- Imants, J., Meijer, P. C., & Blankesteyn, E. (2020, June). Expansive learning in teacher education's hybrid spaces: The challenges and possibilities in and beyond learning studios. In *Frontiers in Education* (Vol. 5, p. 64). Frontiers Media SA.
- Heldens, H., & Ros, A. (2026). Innovatieteams voor het bevorderen van innovatie en innovatief gedrag in teams van (aanstaand) leraren en opleiders. *Tijdschrift OnderwijsPraktijk Studies*.
- Kaldeway, J. & Kaldewaij, J. (2021). Onderzoek in de lerarenopleidingen: Op weg naar een afgewogen en doeltreffend gebruik. In: K. G. Geerdink en A. Swennen (red.), *Vijftig jaar leraren opleiden*, p.231 - 242.
- Loughran, J., & Berry, A. (2005). Modelling by teacher educators. *Teaching and teacher education*, 21(2), 193-203.
- Munneke, L., Rozendaal, J. & Van Katwijk, L. (2023). *Onderzoekend vermogen ontwikkelen tijdens je lerarenopleiding*. Amsterdam: Boom.
- Oolbakkink-Marchand, H.W., Van der Steen, J., Buijs, E., Opstoel, K., Schenke, W., & Admiraal, W. (2022). *Kennisbenutting in scholen. Impact van onderwijsonderzoek in kaart gebracht*. NRO Overzichtsstudie.
- Opstoel, K., Buijs, E., Van der Steen, J., Schenke, W., Admiraal, W., & Oolbakkink-Marchand, H. (2024). *Interaction between educational research and practice: Collaboration, strategies and conditions*. *International Journal of Educational Research Open*, 7, 100355.
- Ros, A., Amels, J., Stallaert, M., Van de Stolpe & Volman, M. (2022). *Leidraad Werken aan onderwijsverbetering. Evidence-informed naar een lerende organisatie in het primair onderwijs. Weten wat werkt en waarom*. NRO <https://www.onderwijskennis.nl/artikelen/leidraad-werken-aan-onderwijsverbetering>
- Van Katwijk, L., & Enthoven, M. (2018). De plek van praktijkonderzoek in de curricula van hbo-lerarenopleidingen. *Voorwoord*, 73.